

УДК 343.46

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2023.30.16>

НЕЗАКОННЕ ВИГОТОВЛЕННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ЗБУТ АБО ТРАНСПОРТУВАННЯ З МЕТОЮ ЗБУТУ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ (СТ. 204 КК УКРАЇНИ): АНАЛІЗ ОКРЕМИХ ЗАКОНОДАВЧИХ ПРОПОЗИЦІЙ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ

Гритенко Оксана Анатоліївна,
orcid.org/0000-0003-1376-6956
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри
кримінально-правових дисциплін
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)

Барабаш Гліб Вікторович,
orcid.org/0000-0002-1820-017X
викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)

Статтю присвячено розгляду окремих законодавчих пропозицій щодо удосконалення відповідальності за незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів, передбаченого ст. 204 Кримінального кодексу України. Визначено, що з прийняттям КК України 2001 року системоутворюючою у кримінально-правовому механізмі протидії незаконному обігу підакцизних товарів в Україні виступає ст. 204 КК України, яка передбачає відповідальність за незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів. Встановлено, що ефективність застосування відповідної норми у різні періоди часу була нестабільною та залежала від поточного нормативного регулювання ринку у сфері виробництва та реалізації товарів, і навіть стану самого кримінального законодавства. Проаналізований проект Закону про внесення змін до КК України щодо удосконалення відповідальності за незаконний обіг підакцизних товарів. Доведено, що представлені пропозиції є недосконалими та потребують доопрацювання. Запропоновано авторське бачення удосконалення положень ст. 204 КК України на підставі аналізу вивченого законопроекту. Дані пропозиції стосуються ч.ч. 3,4 ст. 204 КК України, а саме: положень, що надали б можливість регулювати питання щодо спеціального звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. 204 КК України; чіткого встановлення предметів відповідного складу кримінального правопорушення, за допомогою Примітки до ст. 204 КК України, а також викладу санкцій статті 204 КК України, які б відповідали положенням ст. 12 КК України та принципу диференціації кримінальної відповідальності. Зокрема у ч. 2 статті 204 КК України максимальний розмір штрафу не повинен перевищувати двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, відповідно доцільними є встановлення меж штрафу в такому розмірі: «караються штрафом від десяти тисяч до двадцяти

п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією та знищенням фальсифікованих чи незаконно виготовлених товарів».

Ключові слова: акцизний податок, виготовлення, господарська діяльність, зберігання, збут, кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, оподаткування, підакцизні товари, транспортування.

**ILLEGAL PRODUCTION, STORAGE, SALE OR TRANSPORTATION
FOR THE PURPOSE OF SALES OF EXCISABLE GOODS
(ARTICLE 204 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE):
CERTAIN LEGISLATIVE IMPROVEMENTS**

Hrytenko Oksana Anatoliivna,
orcid.org/0000-0003-1376-6956
Doctor of Law, Professor,
Professor of the Department
of Criminal Law Disciplines
(Dnipropetrovsk State University
of Internal Affairs, Dnipro, Ukraine)

Barabash Glib Victorovich,
orcid.org/0000-0002-1820-017X
Teacher of the Department
of Criminal Law Disciplines
(Dnepropetrovsk State University
of Internal Affairs, Dnipro, Ukraine)

The article is devoted to the consideration of individual legislative proposals to improve the illegal production, storage, sale or transportation for the purpose of selling excisable goods, provided for in Art. 204 of the Criminal Code of Ukraine. It has been established that with the adoption of the Criminal Code, Art. 204 of the Criminal Code of Ukraine, which provides for liability for the illegal production, storage, sale or transportation for the purpose of selling excisable goods. It was established that the effectiveness of the implementation of the relevant norm at different periods of time was unstable and depended on the current regulatory regulation of the market in the field of production and sale of products, as well as the state of the criminal legislation itself. The draft Law on amendments to the Criminal Code of Ukraine to improve liability for the illegal circulation of excisable goods is analyzed. It has been proven that the proposals presented are imperfect and require improvement. The author's vision of improving the provisions of Art. 204 of the Criminal Code of Ukraine from the analysis of the studied bill. These proposals relate to Part 3 of Art. 204 Criminal Code, Part 4, Art. 204 of the Criminal Code of Ukraine; provisions that would provide the opportunity to regulate the issue of exemption from criminal liability on the basis of Art. 204 of the Criminal Code of Ukraine; clearly establishing the subjects of the relevant criminal offense using the Note to Art. 204 of the Criminal Code of Ukraine, as well as a statement of sanctions in Article 204 of the Criminal Code of Ukraine, corresponding to the provisions of Art. 12 of the Criminal Code of Ukraine and the principle of differentiation of criminal liability. In particular in Part 2 of Article 204 of the Criminal Code of Ukraine, the maximum fine should not exceed twenty-five thousand tax-free minimum incomes of citizens; accordingly, it is advisable to set the limits of the fine in the following amount: "punishable by a fine of ten thousand to twenty-five thousand tax-free minimum incomes of citizens with the confiscation and destruction of counterfeit or illegally manufactured goods."

Key words: excise tax, manufacturing, economic activity, storage, sales, criminal liability, criminal offense, taxation, excisable goods, transportation.

Актуальність дослідження. Незаконний обіг підакцизних товарів завдає суттєвої економічної шкоди державі, становить загрозу економічній безпеці. Крім того, правопорушення у сфері обігу підакцизних товарів стосуються інтересів громадян, оскільки шкідливі наслідки злочинної діяльності торкаються кожної конкретної людини.

Відповідно до ст. 9 Податкового кодексу України до загальнодержавних податків та зборів, зокрема відноситься акцизний податок (акцизний збір) [15]. Акцизним збором визнається непрямий податок на окремі товари, визначені законом як підакцизні, який включається до ціни цих товарів. Акциз є одним із стабільних і суттєвих джерел поповнення бюджету держави, встановлюється, як правило, на високоліквідну, високорентабельну чи монопольну продукцію, виконує не лише фіскальну, а й регулюючу, а інколи і природоохоронну функцію. Переліки підакцизних товарів затверджуються і періодично переглядаються Верховною Радою України. До підакцизних товарів згідно ст. 215. Податкового кодексу України належать: спирт етиловий та інші спиртові дистиляти, алкогольні напої, пиво (крім квасу «живого» бродіння); тютюнові вироби, тютюн та промислові замітники тютюну; тютюнова сировина, тютюнові відходи; рідини, що використовуються в електронних сигаретах; пальне, у тому числі товари (продукція), що використовуються як пальне для заправлення транспортних засобів, обладнання або пристроїв з двигунами внутрішнього згоряння із запалюванням від стиснення, з двигунами внутрішнього згоряння з іскровим запалюванням, з двигунами внутрішнього згоряння з кривошипно-шатунним механізмом та коди яких згідно з УКТ ЗЕД не зазначені у підпункті 215.3.4 пункту 215.3 цієї статті (крім газу природного у газоподібному стані за кодом 2711 21 00 00 згідно з УКТ ЗЕД); автомобілі легкові, кузови до них, причепа та напівпричепа, мотоцикли, транспортні засоби, призначені для перевезення 10 осіб і більше, транспортні засоби для перевезення вантажів; електрична енергія [15].

Звертаючись до аналізу кримінально-правової охорони відповідних предметів, слід зазначити, що з 2001 року системоутворюючою у кримінально-правовому механізмі протидії незаконному обігу підакцизних товарів в Україні виступає ст. 204 Кримінального кодексу України (далі – КК України), яка передбачає відповідальність за незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів [9]. Згідно з науково-практичним коментарем до КК України, безпосереднім об'єктом цього кримінального правопорушення є запроваджений з метою захисту системи оподаткування, порядок виробництва та обігу підакцизних товарів. Додатковим об'єктом виступають засади добросовісної конкуренції, а кримінальне правопорушення, передбачене ч. 3 ст. 204, належить до двооб'єктних, оскільки посягає не лише на встановлений порядок акцизного оподаткування, а й на життя і здоров'я людей як споживачів недоброякісної підакцизної продукції. Предметом вказаної кримінально-правової норми виступають 1) алкогольні напої; 2) тютюнові вироби; 3) інші підакцизні товари. Для застосування ч. 1 ст. 204 КК України, необхідно встановити, що підакцизні товари як предмет передбаченого цією нормою кримінального правопорушення були виготовлені незаконно [13, с. 398]. Отже, відповідна стаття закріплює кримінальну відповідальність в випадку посягання на систему оподаткування, порядок виробництва та обігу підакцизних товарів. Однак, ефективність застосування відповідної норми у різні періоди часу була нестабільною та залежала від поточного нормативного регулювання ринку у сфері виробництва та реалізації товарів, і навіть стану самого кримінального законодавства. Аналіз відповідних ознак

ст. 204 КК України показує, що ефективність застосовуваних заходів державного регулювання в сукупності із забезпеченням контролю за їх дотриманням та застосуванням жорстких санкцій за порушення законодавства виражена у значному зниженні тіншового обігу підакцизної продукції в Україні, що вимагає подальшого вдосконалення у частині їх точного та неухильного застосування на практиці. У зв'язку з цим представляється необхідним посилення заходів державної відповідальності, зокрема кримінальної відповідальності. Крім того, слід враховувати й те, що на жаль не втрачають актуальності питання протидії незаконній торгівлі підакцизними товарами (алкогольні напої, тютюнові вироби, рідини, що використовуються в електронних сигаретах, пальне, спирт етиловий, спиртові дистиляти тощо), ліквідації сталих схем нелегального виробництва та збуту підакцизних товарів, боротьби з функціонуванням каналів попадання продукції на нелегальний ринок, що вимагає від законотворця певних реакцій та пропозицій щодо удосконалення ст. 204 КК України. Отже, можна зазначити, що застосування ст. 204 КК України супроводжується рядом проблем, як в теоретичному так і в практичному напрямі. Ці проблеми обумовлені різними причинами, серед яких неоднозначне розуміння сутності кримінальної відповідальності як засобу кримінально-правового регулювання, що направлене на удосконалення цього кримінального правопорушення, зокрема відсутність чіткого розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності за незаконний обіг підакцизних товарів (крім їх виготовлення) залежно від кількості такої продукції; приведення конструкцій диспозицій норм, в тому числі використання термінології, у відповідність до діючих норм профільного законодавства у сфері обігу підакцизних товарів.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Питання кримінальної відповідальності за незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів розглядалися вітчизняними вченими в основному у контексті досліджень присвяченим загалом кримінальним правопорушенням у сфері господарської діяльності. Зокрема, це праці таких вчених як: Андрушко П. [1], Берзін П. [2], Волинець Р. [3], Н. Гуторова [4], Дудоров О. [5], Кісілюк Е. [7], Навроцький В. [12], Павлик Л. [14], Процюк О. [7] та інших.

В кримінологічному аспекті проблематика ст. 204 КК України висвітлена у роботах: Кириченко І. [6], Костенка В. [8], Шейка К. [18]. Безпосередньо кримінально-правові дослідження за цією тематикою в Україні проводили Куц В., Мамотенко О. [10] та Мінаєв М. [11].

А отже весь комплекс питань, які пов'язані із безпосереднім аналізом кримінально-правового регулювання незаконного обігу підакцизних товарів залишається актуальним.

Формулювання цілей статті. Метою цієї статті є вироблення пропозицій щодо вдосконалення законопроекту направлено на зміну ст. 204 КК України.

Виклад основних положень. Як вже було зазначено вище, застосування ст. 204 КК України протягом усього її існування у кримінальному законодавстві України й до сьогодні можна вважати недосконалим, зокрема з причин неоднозначного розуміння сутності кримінальної відповідальності як засобу кримінально-правового регулювання, відсутності чіткого розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності за незаконний обіг підакцизних товарів (крім їх виготовлення) залежно від кількості такої продукції; необхідності у приведенні конструкцій диспозицій норм, в тому числі її термінології, у відповідність до діючого законодавства у цій сфері. Намаганням виправити усі вищезазначені прогалини у ст. 204 КК України, можна назвати, зокрема проект Закону про внесення змін до КК України щодо удосконалення відповідальності за незаконний обіг підакцизних товарів [17]. Метою законопроекту

автори визначають удосконалення зокрема кримінальної відповідальності у сфері незаконного обігу підакцизних товарів, вироблення сталих та єдиних категорій побудови конструкцій норм КК України. Серед головних завдань поставленої мети автори законопроекту зазначають, зокрема чітке розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності за незаконний обіг підакцизних товарів (крім їх виготовлення) залежно від кількості такої продукції; приведення конструкцій диспозицій норм, в тому числі використання термінології, у відповідність до діючих норм профільного законодавства у сфері обігу підакцизних товарів.

Аналізуючи зазначений законопроект та не виключаючи його загальної мети, хотілось би визначити ті положення, які є спірними та потребують доопрацювання [16].

По-перше, щодо ч. 3 ст. 204 КК України у проекті закону визначено: «Незаконне виготовлення спирту етилового, спиртових дистилятів, алкогольних напоїв, пива, тютюнових виробів, тютюну, промислових замінників тютюну, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, пального або інших підакцизних товарів або вчинене особою, яка раніше була засуджена за цією статтею». Ми пропонуємо включити сюди також виробництво таких підакцизних товарів. Враховуючи, що виробництво і виготовлення у сукупності передбачають діяльність, пов'язану з випуском продукції, яка включає всі стадії технологічного процесу, а також реалізацію продукції власного виробництва, такий виклад буде в більш повному об'ємі визначити об'єктивну сторону даного кримінального правопорушення.

По-друге, запропонована диспозиція у ч. 4 ст. 204 КК України проекту закону передбачає незаконне виготовлення товарів, зазначених у частинах першій – третій цієї статті, що становлять загрозу для життя і здоров'я людей, а так само збут таких товарів, що призвело до отруєння чи спричинило смерть особи. Ми ж пропонуємо частково змінити види шкоди, яка заподіюється цим кримінальним правопорушенням шляхом заміни отруєння чи смерті особи на наслідки, які спричинили тяжку шкоду здоров'ю або смерть особи. Такий виклад зазначених ознак є більш логічним та правильним, крім того, по суті щодо визначення об'єктивної сторони та суспільної небезпеки, вони залишається незмінними. Адже в попередньому випадку, по-перше, об'єктивна сторона (виготовлення та збут товарів) мають не обґрунтоване віддалення у тексті законопроекту; по-друге посилення на те, що відповідні дії мають становити загрозу для життя та здоров'я, із конкретизацією такого наслідку як отруєння унеможливує усі інші наслідки завдання шкоди відповідними предметами кримінального правопорушення. Тому більш вдалим буде визначення у диспозиції наслідку у виді спричинення тяжкої шкоди здоров'ю, яка, зокрема має наслідком отруєння та інші наслідки, визначені у ст. 121 КК України.

По-третє, поряд із зазначеними положеннями у проекті закону можливо було закріпити ті, що пов'язані із можливістю звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення цього кримінального правопорушення в межах Особливої частини КК України.

По-четверте, проблему з'ясування предмету кримінального правопорушення, який визначений у назві ст. 204 КК України (підакцизний товар) вважаємо також можливо було вирішити за допомогою певної примітки до цієї статті. При цьому можливо було визначити, які саме підакцизні товари входять у предмет даного кримінального правопорушення. Звісно з огляду на зміст диспозицій даної статті, маємо більш чітке уявлення, які саме предмети входять до відповідного кримінального правопорушення, однак увесь перелік підакцизних товарів, якщо звертатися до ст. 215.1. Податкового кодексу України визначає такі як: спирт етиловий та інші спиртові дистиляти, алкогольні напої, пиво (крім квасу «живого» бродіння); тютюнові вироби,

тютюну та промислові замітники тютюну; пальне, у тому числі товари (продукція), що використовуються як пальне для заправлення транспортних засобів, обладнання або пристроїв з двигунами внутрішнього згоряння із запалюванням від стиснення, з двигунами внутрішнього згоряння з іскровим запалюванням, з двигунами внутрішнього згоряння з кривошипно-шатунним механізмом та коди яких згідно з УКТ ЗЕД не зазначені у підпункті 215.3.4 пункту 215.3 цієї статті (крім газу природного у газоподібному стані за кодом 2711 21 00 00 згідно з УКТ ЗЕД); автомобілі легкові, кузови до них, причепа та напівпричепа, мотоцикли, транспортні засоби, призначені для перевезення 10 осіб і більше, транспортні засоби для перевезення вантажів; електрична енергія), що породжує певні питання, які пов'язані із узгодженістю зазначених предметів у назві статті із тими предметами, які визначенні безпосередньо у диспозиціях [15]. Крім того, у ч. 2 та ч. 3 ст. 204 КК України визначено «...або інших підакцизних товарів...» такий виклад, породжує ще більше питань, стосовно тих, які саме? Отже, чітке визначення у примітці тих підакцизних товарів які є предметом кримінального правопорушення усуне будь-які додаткові тлумачення.

І на останнє, окремої уваги заслуговує невідповідність у проекті пропонованої санкції статті: Так, згідно ст. 12 КК України усі кримінальні правопорушення поділяються на кримінальний проступок та злочин. Частина перша та друга ст. 204 КК України мають таку кваліфікуючу ознаку як «вчинення кримінального правопорушення у великих розмірах», яка свідчить про те, що за відповідними частинами ці кримінальні правопорушення є тяжкими злочинами, а отже, звернення до ст. 12 КК України надає підстав визначити що межі штрафу повинні бути в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років. Тому, у ч. 2 статті 204 КК України максимальний розмір штрафу не повинен перевищувати двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. За змістом законопроекту санкція ч. 2 ст. 204 КК України визначена: «караються штрафом від десяти тисяч до тридцяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією та знищенням фальсифікованих чи незаконно виготовлених товарів» [9]. Тому, враховуючи зазначене, вважаємо доцільним визначити межі штрафу меншими.

Висновки. Отже, аналіз вказаного вище законопроекту щодо удосконалення кримінальної відповідальності у сфері незаконного обігу підакцизних товарів надає підстав визначити наступне:

1. Запропоновані змінами до ч. 3 ст. 204 КК України законопроекту положення, на наш погляд, потребують розширення у частині об'єктивної сторони кримінального правопорушення таким чином: «Незаконне виробництво та виготовлення спирту етилового, спиртових дистилатів, алкогольних напоїв, пива, тютюнових виробів, тютюну, промислових замінників тютюну, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, пального або інших підакцизних товарів або вчинене особою, яка раніше була засуджена за цією статтею»;

2. У ч. 4 ст. 204 КК України вважаємо доцільним виклад положень представити у такому вигляді: «Незаконне виготовлення та збут товарів, зазначених у частинах першій – третій цієї статті, що становлять загрозу для життя і здоров'я людей та спричинили тяжку шкоду здоров'ю або смерть особи»;

3. Доцільно передбачити можливість звільнення від кримінальної відповідальності у новій ч. 5 ст. 204 КК України в такому вигляді: «Особа, яка вчинила діяння, передбачені частинами першою, другою цієї статті, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо до притягнення її до кримінальної відповідальності відшкодувала завдану шкоду»;

4. Для конкретизації предмету кримінального правопорушення, який визначений у назві ст. 204 КК України (підакцизний товар) доповнити примітку до зазначену у законопроекті наступним положенням: «Під підакцизними товарами у цій статті слід розуміти фальсифіковані чи незаконно виготовлені алкогольні напої, тютюнові вироби чи рідина, що використовуються в електронних сигаретах, спирт етиловий, коньячний та плодовий, спиртові дистилляти, тютюн, промислові замітники тютюну, пальне);

5. У проектній ч. 2 ст. 204 КК України передбачити максимальний розмір штрафу не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Список використаних джерел:

1. Андрушко П. П. Кримінальна відповідальність за порушення порядку здійснення господарської діяльності. К.: Юрінком Інтер, 2007. 288 с.
2. Берзін П. С. Наслідки у складах злочинів у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: монографія. К.: КНТ, 2007. 392 с.
3. Волинець Р. Система злочинів у сфері господарської діяльності з урахуванням останніх змін кримінального законодавства. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 11. С. 184–189.
4. Гуророва Н. О. Пеналізація злочинів у сфері господарської та службової діяльності: пошук оптимальної моделі. *Міжнародний журнал "Право і суспільство" International Journal Law & Society*. 2016. № 4. С. 45–51.
5. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: монографія. К.: Юридична практика, 2003. 924 с.
6. Кириченко І. В. Запобігання злочинам у сфері обігу алкогольних напоїв та тютюнових виробів: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ. нац. ун-т внутр. справ. Київ, 2009. 20 с.
7. Кісілюк Е. М., Процюк О. В. Загальні засади кваліфікації кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 168–174.
8. Костенко В. В. Кримінологічна характеристика та запобігання органами внутрішніх справ злочинам, пов'язаним з незаконним обігом підакцизних товарів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2013. 190 с.
9. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III від 05.04.2001 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 15.06.2023).
10. Куц В. М., Мамотенко О. П. Незаконне поводження з аналогами підакцизних товарів (кримінально-правові аспекти): монографія. Київ: Норма права, 2020. 199 с.
11. Мінаєв М. М. Кримінальна відповідальність за незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст. 204 КК України): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2005. 232 с.
12. Навроцький В. О. Господарські злочини: лекції. Львів: Юрид. фак-т Львівського державного ун-ту ім. Івана Франка, 1997. 60 с.
13. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За заг. ред. Копотуна І. М. Київ: «К Н Т», 2023. 932 с.
14. Павлик Л. В. Диференціація кримінальної відповідальності за злочинні посягання у сфері економіки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2013. 18 с.
15. Податковий кодекс України: Закон України № № 2755-VI від 2 грудня 2010 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення 30.09.2023).
16. Пояснювальна записка до Проекту Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за незаконний обіг підакцизних товарів: проект Закону України за № 9364 від 08.06.2023 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42042> (дата звернення: 11.06.2023 р.).

17. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за незаконний обіг підакцизних товарів: проект Закону України за № 9364 від 08.06.2023 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42042> (дата звернення: 11.06.2023 р).

18. Шейко К. В. Запобігання злочинам, що вчиняються у сфері виробництва і обігу алкогольних напоїв: монографія / [наук. ред. Б.М. Головкін]. Харків. Юрайт, 2021. 212 с.